

25.4.2018
Lotta Hämeen-Anttila
hallitusneuvos

UUSI ASIAKAS- JA POTILASLAKI

Itsemääräämisoikeuslainsäädännön kokonaisuudistus

NYKYTILA

- Itsemääräämisoikeutta tukevia ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevia säännöksiä on nykyisin:
 - tartuntatautilaissa
 - kehitysvammalaissa
 - mielenterveystautilaissa
 - päihdehuoltolaissa ja
 - lastensuojelulaissa
- Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat säännökset puuttuvat kokonaan somaattisesta terveydenhuollosta ja vanhustenhuollosta.
- Mielenterveys- ja päihdehuollon säännökset edellyttävät pikaista korjaamista ja myös lastensuojelussa on muutostarpeita.

TAUSTAA

- Itsemääräämisoikeuslakia (IMO) koskeva hallituksen esitys HE 108/2014 vp annettiin eduskunnalle 28.8.2014.
- Esitys raukesi hallituksen vaihtuessa.
- Kehitysvammalain itsemääräämisoikeutta koskevat muutokset tulivat voimaan 10.6.2016.
- Valmistelua on jatkettu entistä laajempänä kokonaisuutena.
- Virallinen työryhmä on toiminut ajalla 20.4.2017-28.2.2018

IMO-PÄÄTYÖRYHMÄ

- Muistisairaat ovat suurin yksittäinen ryhmä, jota uudistus koskisi. Työryhmässä on laadittu myös säännökset, jotka koskisivat esimerkiksi aivovamman saaneita henkilöitä, joiden kyky päätöksentekoon on merkittävästi alentunut.
- Uusina asioina ryhmä on käsitellyt tahdosta riippumatonta psykiatrista hoitoa sekä tahdosta riippumatonta päihteiden käyttäjien hoitoa.
- Keskeisenä tavoitteena on ollut vahvistaa asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta sekä vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

ALATYÖRYHMISSÄ KÄSITELLYT ASIAT

- Päihde- ja mielenterveyspalvelut
- Oikeuspsykiatria
- Rajapinnat lastensuojeluun
- Muutosten vaikutus kehitysvammahuoltoon
- Psykiatrian hoidon saatavuus ja yhtenäiset hoidon perusteet

EU:N TIETOSUOJA-ASETUS

- Lisäksi osana kokonaisuutta on valmisteltu EU:n tietosuoja-asetuksen edellyttämiä muutoksia
- Muutosten valmistelua koordinoi erillinen ohjausryhmä

KESKEISET EHDOTUKSET

LAINSÄÄDÄNNÖN RAKENNE:

- Tuetaan sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota säätämällä **uusi asiakas- ja potilaslaki**.
- Laki sisältäisi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan ja potilaan osallistumiseen, kohteluun, itsemääräämisoikeuteen ja oikeusturvaan liittyvät keskeiset oikeudelliset periaatteet.
- Kumotaan sosiaalihuollon asiakaslaki ja potilaslaki

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS KESKEISET EHDOTUKSET

- Säädetään itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja itsemääräämisoikeuden rajoittamiselle asetettavista edellytyksistä täsmällisesti ja tarkkarajaisesti.
- Turvataan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien hyvä kohtelu. Uusina keinoina:
 - Päätöksenteon tukeminen
 - Hoitotahto
 - Itsemääräämisoikeutta turvaava suunnitelma
 - Kuntoutusta ja itsemääräämisoikeuden toteutumista tukevat palvelut
- Parannetaan henkilöstön työturvallisuutta.

PÄÄTÖKSENTEON TUKEMINEN JA HOITOTAHTO

- Lähtökohtana sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen.
- Jos henkilöllä on vaikeuksia toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan, ensisijaisesti pyritään tukemaan itsemääräämisoikeuden käyttämistä tuetun päätöksenteon avulla.
- Jos tukeminen ei onnistu, käytetään tietolähteinä ennalta tehtyä hoitotahtoa ja siihen sisältyviä sitovia tahdonilmaisuja sekä tulevaisuutta koskevia toiveita.
- Ohjataan tekemään hoitotahto ja edunvalvontavaltuutus
- Edunvalvojan määrääminen on viimesijainen vaihtoehto

HYVÄN KOHTELUN TURVAAMINEN NIILLE HENKILÖILLE, JOIDEN ITSEMÄÄRÄÄMISKYKY ON PITKÄAIKAISESTI ALENTUNUT

- Oikeus erityiseen suojeluun
- Henkilölle, jonka itsemääräämiskyky on todettu pitkäaikaisesti alentuneeksi, on:
 - 1) tehtävä palvelutarpeen arviointi riittävien kuntouttavien ja itsemääräämiskykyä tukevien palvelujen tarpeen arvioimiseksi;
 - 2) laadittava itsemääräämisoikeutta turvaava suunnitelma;
 - 3) tehtävä päätökset, joilla turvataan henkilön tarpeiden mukainen asuminen, hoito ja huolenpito.

ERITYINEN SUOJELU

- Varmistettava aina kykeneekö henkilö ilmaisemaan oman tahtonsa
- Pitkäaikaisesti alentuneesta itsemääräämiskyvystä huolimatta henkilöllä on aina oikeus tehdä itse ratkaisuja, silloin kun hän kykenee itsenäisesti tai asianmukaisesti tuettuna käyttämään itsemääräämisoikeuttaan.
- Suoja rajoittamista vastaan:
 - Ennen rajoitustoimenpiteiden käyttämistä tehtävä itsemääräämisoikeutta turvaava suunnitelma, palvelutarpeen arvio ja järjestettävä soveltuvat palvelut
- Poikkeuksena äkilliset kiireelliset tilanteet

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA TURVAAVA SUUNNITELMA

- Sisältää tietoja mm:
- keinoista, joilla asiakkaan itsemääräämisoikeutta voidaan tukea, ja asioista, jotka asiakas pystyy itsemääräämiskykynsä alenemisesta huolimatta päättämään pääsääntöisesti itsenäisesti;
- asiakkaan elämänarvoista ja hänelle erityisen mieluisista asioista sekä näiden toteuttamisesta hänen tarpeitaan vastaavan toiminnan avulla;
- asiakkaan käyttämistä kommunikaatiomenetelmistä ja parhaista tavoista saada hänet ilmaisemaan oma tahtonsa;
- asiakasta haittaavien esteiden poistamisesta ja hänelle sopivan ympäristön turvaamisesta;
- yksilöidyistä keinoista, joilla voidaan välttää tarve rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen;
- rajoitustoimenpiteistä, joiden käyttöä tulisi erityisesti välttää ja yksilöidyt perusteet käytön välttämiseksi.

YLEISET EDELLYTYKSET RAJOITUSTOIMENPITEIDEN KÄYTTÄMISELLE

- 1) henkilön itsemääräämiskyky on alentunut siten, ettei henkilö kyseisessä tilanteessa kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia tai alaikäinen asiakas ei kyseisessä tilanteessa kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
- 2) rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä henkilön itsensä taikka muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi;
- 3) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia.

RAJOITUSTOIMENPITEIDEN SUOJAAVA TARKOITUS

- Esim. päivystykseen tuleva sekava, väkivaltaisesti käyttäytyvä henkilö, jolla ei selvää diagnoosia ja pystyy kävelemään pois sairaalasta
 - Mahdollisuus pysäyttää, jotta voidaan tutkia
- Eksyvä dementoitunut henkilö
 - Selkeät säännökset, miten saadaan toimia

AIKATAULU

- HE-luonnos lausunnolle kesäkuussa
- Työpaja 11.6.18 & erilliskuulemisia
- HE eduskuntaan syksyn alussa
- Voimaan pääosin 2020